

SORABIKA A SORABISTICKÁ KORESPONDENCE OTAKARA VOČADLA

Josef Lebeda

Jeden z nejvýznamnějších českých anglistů 20. století, zakladatel české a slovenské amerikanistiky, ovládající dvacet jazyků, mezi jiným i keltštinu, perštinu, arabštinu a novořečtinu, se též nikoliv nevýznamným způsobem zabýval sorabistikou a propagací Lužických Srbů v anglosaském světě. K jeho učitelům při studiu hlavních oborů anglistiky a rusistiky na Karlově univerzitě v Praze, přerušeném 1. světovou válkou, patřil i Adolf Černý, který mu umožnil osvojit si také lužickou srbštinu, takže polyglot Otakar Vočadlo (1895-1974) psal a mluvil všemi slovanskými jazyky. V době kdy již působil na škole slovanských studií na královské koleji při londýnské univerzitě ve Velké Británii jako učitel a badatel, vyměnil si dopis s Josefem Pátou, který jej žádal o zaujetí stanoviska k anglo-lužickosrbským vztahům, do kterých patřilo závažnou měrou i dílo lužickosrbského vlastence 19. století Jana Bohuvěra Pjecha. Za svého sedmiletého pobytu v Londýně, kde šest let, od roku 1922-1928, plnil pedagogické a vědecké povinnosti učitele českého jazyka a literatury, byl Vočadlo poměrně pravidelně informován o poměrech v slovanské Lužici a o česko-lužickosrbských vztazích Vladimírem Zmeškalem. Tyto poznatky užíval spolu s vlastními studijními výsledky práce z přítomnosti Lužických Srbů a dějin Polabských Slovanů ve středověku ke svým přednáškám o Lužických Srbech ve Velké Británii ve dvacátých letech. Při těchto akcích mu byli nápomocni zvláště velký přítel Slovanů a Československa Robert Seton-Watson, skotský spisovatel John Buchan, rusko-srbský novinář Božidar G. de Veselický, usazený po dlouhou dobu v Londýně, ale svojí četnou korespondencí i známá francouzská sorabistka Marie Vaux de Phalipau. Vočadlo zveřejnil v té době svoji známou polemickou brožuru *V zajetí babylonském*¹ o potřebě odněmčení české kultury a společnosti, o které jeho současník, lužickosrbský politik a historik Jan Cyž, pobývající v té době v Praze, se vyjádřil, že zapůsobila

¹ Vočadlo, O.: *V zajetí babylonském*, Praha 1924, 80 s.

jako bomba v tehdejších klidných společenských poměrech Československa. O svém studiu a poznání sorabistiky ve Velké Británii i budoucnosti Lužických Srbů napsal Vočadlo článek do Slovánského přehledu², Lužických Srbů se také dotýká jeho delší stať Slovánská studia ve Velké Británii, uveřejněná rovněž ve Slovánském přehledu.³ Jako bojovný polemik a obránce Lužických Srbů se vědec projevil článkem Němci a Lužice aneb vlk v rouše beránčím, uveřejněném v revue Nové Čechy⁴, ve kterém ostře reagoval na pamflet Otty Eduarda Schmidta Die Wenden.⁵ Použil tehdy k odpovědi Schmidtovi jako podklad publikaci bruselského starosty Augusta Vierseta *Le peuple martyr*⁶, která pojednává o těžkých ba tragických osudech Lužických Srbů zvláště a Polabských Slovanů obecně v tisíciletých dějinách uprostřed Evropy. Článek Němci a Lužice aneb vlk v rouše beránčím existuje ve dvou verzích, v jedné jen narychlo načrtnuté, se kterou zřejmě nebyl Vočadlo zcela spokojen, a pak v druhé důsledně propracované, které se dostalo otištění. Učenec nezapřel v sobě také amerikanistu krátkým, ale originálním článkem Washington Irving v Lužici⁷, ve kterém zaznamenal podle pramenů pobyt zakladatele americké povídky v Budyšině a na lužickém venkově. Lužičtí Srbové byli také tématem Vočadlových přednášek za jeho studijního a přednáškového pobytu ve Spojených státech. Přednášel tam o nich na přelomu let 1928 a 1929 v Zeměpisné společnosti v hlavním městě Washingtonu.⁸ Za svého pobytu v anglosaském světě psal vědec pravidelně zprávy, informace i obsáhlejší články též o sorabistice do britského časopisu *Review of Reviews*⁹, ve kterém byl v redakci zastoupen Seton-Watson a časopis měl pozitivní orientaci směrem k Československu, k jeho politice, kultuře a dalšímu veřejnému dění, a proto sem organicky patřil i zájem o Lužici a Lužické Srby a jeho podpora nejmenšímu slovánskému ná-

² Vočadlo, O.: Anglické hlasy o Lužici a budoucnost lužické otázky, *Slovánský přehled*, 17, 1925, 1, 33-37.

³ Vočadlo, O.: Slovánská studia ve Velké Británii, *Slovánský přehled*, 1914-1924, 1925, 119-137.

⁴ Vočadlo, O.: Němci a Lužice čili vlk v rouše beránčím, *Nové Čechy*, 10, 1927, 5 a 6-7, 153-156 a 210-215.

⁵ Schmidt, O. E.: *Die Wenden*, Dresden 1926, 136 s.

⁶ Vierset, A.: *Le peuple martyr*, Bruxelles 1923, 69 s.

⁷ Vočadlo, O.: Washington Irving v Lužici, *Česko-lužický věstník*, 10, 1929, 7, 50.

⁸ *Česko-lužický věstník*, 10, 1929, 5, 36.

⁹ Lebeda, J.: Propagátor Lužických Srbů Otakar Vočadlo, *Slavia*, 50, 1981, 3-4, 365.

rodu. Vočadlo též přispíval do dalšího časopisu vydávaného ve Velké Británii na podporu britsko-slovanských vztahů pod názvem *The Slavonic Review*, řízeného redakčně Setonem-Watsonem, sem však nepsal sorabika, byť se zde objevila recenze knihy krásných fejetonů Ludvíka Kuby *Čtení o Lužici* z pera známého českého anglisty Františka Chudoby.¹⁰ Vočadlovu prolužickou činnost v anglo-saském světě sledoval i *Česko-lužický věstník*, ve kterém Zmeškál pilně informoval o učenecových úspěších na poli česko a lužickosrbsko-britských vztahů.¹¹ Vočadlo také Lužici podle návodu Zmeškála navštívil o velikonočních roku 1926.¹² Nejdříve prochodil Dolní Lužici, byl okouzlen krásným dolnolužickosrbským krajem ale i rozhořčen germanizací tamního slovanského obyvatelstva luteránskou protestantskou církví, jejímž byl očitým svědkem při kázání v luteránském kostele. V Horní Lužici navštívil učenec v Budyšině Serbski dom, poznal tam osobně Hermana Šlecu a Arnošta Barta, ale zvláště srdečně a s porozuměním si pohovořil s Arnoštem Mukou, který mu vyložil, kolik šikan zažil za svůj dlouhý a vědecky plodný život od německých úřadů, a Vočadlovi také ukázal svou pýchu, alba krásných lužickosrbských krajů. Vědec se vydal potom ještě na návštěvu lužickosrbské svatby, která se stala jedním z jeho největších zážitků v životě.¹³ Do Lužice přijel Vočadlo z Berlína, kde jej na československém vyslanectví zajímalo, jak německá politika hledí na československé irendentistické snahy vůči Lužici a Lužickým Srbům, a také se tam seznámil s významným lužickosrbským novinářem a spisovatelem Janem Skalou. O svých dojmech z Lužice napsal Vočadlo dopis z Drážďan své rodině do Velké Británie dne 22. 4. 1926 ale konspirativně na adresu dívky, která sloužila v jeho domácnosti, protože Vočadlo konal cestu Lužicí inkognito. Tato cesta měla i politický charakter, a Vočadlo, který byl poradcem prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, měl být chráněn všemi možnými prostředky. Učenec byl i členem Česko-lužického spolku Adolf Černý (později Společnosti přátel Lužice), na jehož schůze chodíval v případě, že ve dvacátých nebo třicátých letech pobýval v Praze. O Lužici a Lužických Srbech informoval i velkého českého spisovatele Karla Čapka, kterému pomohl tak orientovat se v této problematice, když Čapek psal *Hovory s T. G. Masarykem*,

¹⁰ Recenze od Františka Chudoby na *Čtení o Lužici* Ludvíka Kuby in: *The Slavonic Review*, 3, 1926, 13, 214-215.

¹¹ Např. *Česko-lužický věstník*, 6, 1925, I, 11.

¹² Lebeda, J.: *Vočadlova studijní cesta po Dolní a Horní Lužici*, *Slavia*, 54, 1985, 3, 284-290.

¹³ *Svatba v lužické vsi Kamennej*.

v jejichž první části, biografii T. G. Masaryka, je pasáž o Lužici.¹⁴ Je zajímavé, že Vočadlo svým bystrozrakem za pobytu v Lužici zvláště a v Německu obecně pochopil, že Němci připravují další světovou válku a dodával k tomu ve své retrospektivní úvaze Má činnost ve prospěch Lužických Srbů, psané z podnětu Antoníny Frinty po druhé světové válce, domněnku, že Lužičtí Srbové dostali další šanci osvobodit se z německého područí.¹⁵

Po svém návratu ze Spojených států, této studijní a přednáškové cesty, nastoupil Vočadlo jako lektor do Masarykova lidovýchovného ústavu v Praze a poté ve třicátých letech zakládá katedru anglistiky a amerikanistiky na Slovensku v Bratislavě. Za druhé světové války je politickým vězňem v Terezíně, Osvětimi a Buchenwaldu. Z Osvětimi jej zachránila britská intervence, o kterou se zasloužila jeho známá z Cambridge Mary Campinová, provdaná za poslance britské konzervativní strany Vyvyana Trerice Adamse. Po skončení války a návratu z koncentračního tábora do Prahy se Vočadlo nejdříve zotavuje u svých britských přátel v Cambridgi a po té se již opět plně zaobírá vědeckou a pedagogickou prací na filozofické fakultě Karlovy univerzity. Ta je však násilně přerušena po komunistickém puči v Československu. Učenec odmítá podepsat nové oktrojované stanovy Karlovy univerzity a je z ní vyloučen, ač je to těžká ztráta pro českou vědu. Vočadlo však přesto dále neúnavně odborně pracuje ve své pracovně a knihovně. Ještě se dotkne sorabistiky při práci se Shakespearovým dílem, především s jeho sonety, protože zná překlad jednoho Shakespearova sonetu a sice č. 55 od Jakuba Barta Čišínského do lužické srbštiny z doby, kdy tyto sonety překládal do českého jazyka jeho český přítel a vzor, básník Jaroslav Vrchlický.¹⁶ Po krátkém intermezzu na Karlově univerzitě v letech 1968-1969, kdy je Vočadlo dočasně rehabilitován jako univerzitní profesor anglistiky a je mu znovu dovoleno učit a veřejně pracovat, definitivně odchází do ústraní v roce 1970, ve kterém však stále vědecky pracuje a i jeho posmrtně vydaná kniha Anglické listy Karla Čapka přináší vzpomínku na jeho práci pro Lužické Srby v anglosaském světě.¹⁷ Vočadlo se také ozývá ještě v roce 1959 Zmeškalovi, že jej nezařadil do zamýšleného a nedokon-

¹⁴ Karel Čapek, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1937, 36.

¹⁵ Lebeda, J.: *Propagátor Lužických Srbů*. Otakar Vočadlo, *Slavia*, 50, 1981,3-4, 364-365.

¹⁶ Lebeda, J.: *Propagátor Lužických Srbů* Otakar Vočadlo, 363-364.

¹⁷ Vočadlo, O.: *Anglické listy Karla Čapka*, Praha 1975, 248.

čeného lexikonu nelužickosrbských sorabistů.¹⁸ Proto učenec dostává v krátké době po tomto protestu od Zmeškala dotazník, který vyplňuje a vrací Zmeškalovi zpět.

Tento krátký náčrt sorabistického díla a propagačního zájmu Otakara Vočadla o Lužické Srby doplňují ještě o dosud neuveřejněný materiál, který jsem dostal v černém sešitě, označeném názvem Lužice, od učenčova syna ing. Vělena Vočadla v osmdesátých letech z archívu po jeho zesnulém otci. V sešitě jsou stručné shrnující poznámky o učenčově prolužické práci a výňatky z korespondence, charakteristiky této korespondenci a případně i její překlad do češtiny, které se tohoto tématu týkají. V záležitostech Lužických Srbů obdržel Vočadlo ve dvacátých letech celkem 103 dopisů, z toho 52 od Marie Vaux de Phalipau, 32 od Božidara G. de Veselického, 9 od Vladimíra Zmeškala, 1 od Josefa Páty již zmíněný, 1 od Johna Ritsona, 2 od F. Wootona Isaacsona. 1 od Oty Wičaze, 1 od Arnošta Barta apod. Z této korespondence, ze které jsou v sešitě výňatky a (ještě něco) která je vcelku uložena v Památníku národního písemnictví, plyne zájem o evropskou podporu pro Lužické Srby a pro jejich cennou kulturu, ohroženou agresivní německou počtí a materiální převahou. Nejobsáhlejší z Vočadlových prolužické korespondence je výměna dopisů s Vaux de Phalipau, a proto je jí a především komentáři k ní dále v tomto článku věnováno nejvíce pozornosti. Dokládá méně známou část kritiky západních zemí vůči německé slovanské politice a též osobní zájem ale i veřejný zájem Vaux de Phalipau o Lužické Srby.

Dne 23. 1. 1925 píše Vaux de Phalipau Vočadlovi, že koncem roku 1924 založila za předsednictví Louise Marina, bývalého ministra a předsedy Mezinárodního institutu antropologie, francouzskou Společnost přátel Lužice která je součástí tohoto institutu se sídlem v Paříži (Société des Amis de la Lusace). Dozvěděla se z českého časopisu, který jí poslal slavný český učenec Lubor Niederle, že Vočadlo koná v královské koleji londýnské univerzity přednášky o Lužici. Vaux de Philipau dodává, že „v Mezinárodním institutu antropologie je řada českých čestných členů (Lubor Niederle, Adolf Černý, Josef Páta, František Chudoba, Jan Hejret, Josef Palivec, Ludvík Kuba), a že i Vočadlo by se měl stát čestným členem jejich institutu“. Dne 2. května 1925 sděluje Vaux de Phalipau dopisem Vočadlovi, že jí Jan Hejret poslal Slovanský přehled s Vočadlovým článkem o Lužických Srbech a jejich budoucnosti, žádá jej o ang-

¹⁸ Tento Vočadlův dopis se nachází v archívu Vladimíra Zmeškala, na adrese Praha 1, Valentinská 3.

lické resumé. Dne 25. června 1925 děkuje Vaux de Phalipau Vočadlovi za dopis obsahující údaje o Gaelech s tím, že tyto informace sdělí antropologickému kongresu ve Štrasburku, který se má konat od 6. do 11. července 1925. Neobyčejně důležitý je dopis od Vaux de Phalipau Vočadlovi z 23. srpna 1926, ve kterém vyslovuje svoji podporu zamýšlené ale nezaložené Společnosti přátel Lužice ve Velké Británii pod názvem The Friends of Lusatia. Píše „Váš plán je výtečný, neboť je vědecký a ne politický“ („votre plan est excellent, car scientifique, non politique“). S navrženým výborem společnosti The Friends of Lusatia souhlasí, jeho členy mají být lord Trevor, hraběnka Lützovová, slečna Dorothy Holmanová, M. W. Isaacson a Francis P. Marchant. Dále ve stejném dopise sděluje Vaux de Phalipau Vočadlovi, že pošle brožuru o své práci slečně Holmanové a hraběnce Lützovové, se kterými se Vočadlo sejde. V Paříži bude Vaux de Phalipau do 15. září. Od 18. září bude pobývat v Choisy a ráda by se tam setkala s paní Ludmilou Vočadlovou, chotí učenice. Z dalších zpráv v dopise je závažná informace, že George Engerrand píše knihu, která bude vydána univerzitou v Austinu v Texasu. Podle Vaux de Phalipau je univerzita v Texasu velice bohatá a mohla by vydávat knihy o Slovanech. Důležitá je i poznámka, že Svjatoslav Roerich je v Itálii a bude v Paříži od 15. do 25. září 1926, než pojedje do Itálie. Z dalších informací je v dopise zpráva, že pro Lužici získal Veselický Wikhama Steeda a že by bylo vhodné jej uplatnit ve The Friends od Lusatia. Poslední řádky tohoto dopisu píše Vaux de Phalipau o tom, že kdyby Vočadlo napsal o Lužici knihu anglicky ona by ji přeložila do francouzštiny. V dopise z 27. ledna 1927 se Vaux de Phalipau zmiňuje Vočadlovi, že nechce aby se o ní mluvilo, nechce tomu ani ve Francii. Není tomu tak jen kvůli žárlivosti přítelkyně Božidara G. de Veselického, se kterým si dopisuje, ale pro svoji skromnost chce zůstat v pozadí. Tím se vysvětluje okolnost, proč se tak obtížně získávají prameny o Marie Vaux de Phalipau. A ještě v tomto dopise naráží poznámkou na potěšení, které jí způsobí, že Vočadlo zkritizuje pamflet O. E. Schmidta Die Wenden. Dne 28. ledna 1927 se zmiňuje v dopise neznámé paní, že již sdělila Vočadlovi to vše málo, co ví o Lužických Srbech v Texasu. Dále uvádí, že George Engerrand si musel napsat lužickosrbsko-německý slovník, když se chtěl s Lužickými Srby v Texasu dorozumět. Dne 12. března píše Vaux de Phalipau Vočadlovi, že dostala do rukou časopis Review of Reviews a že je neobyčejně důležité, že tento velký anglický časopis píše o lužickosrbské literatuře. „Je to první výsledek Vašeho zájmu na tomto poli“. Dne 19. 12. 1928 gratuluje Vaux de Phalipau Vočadlovi k úspěchům jeho vědeckého a přednáškového turné ve Spojených státech. Dne 20. listopadu

1929 píše Vaux de Phalipau, že se ustavila francouzská pobočka přátel muzea Svjatoslava Roericha, přítele Lužických Srbů. A ještě v dopise z 20. listopadu 1937 se zmiňuje o Zmeškalovi jako o nejvěrnějším a nejsvědomitějším spolupracovníku ve prospěch Lužických Srbů. Ze Zmeškalovy korespondence Vočadlovi je snad nejzajímavější dopis ze 17. ledna 1927, ve kterém se píše: „Důvěrně: před časem se sekretáři lužickosrbských institucí dr. Šlecovi ztratil zápisník adres atd., a přišel do rukou státních německých úřadů. Od té doby osoby uvedené v adresáři jsou podrobeny zvláštnímu druhu hlídání a korespondence z Čech i z ciziny je otevírána a zalepována. Proto styk s Lužicí byl zastaven krom obchodního. Lužičtí Srbové proto neodpovídají. Proto Muka Vám neodpověděl na Váš dotaz ač rázu nevinného“. A na závěr ještě uvádím výňatek z jediného Pátova výše zmíněného dopisu Vočadlovi z 19. února 1927: „Byron asi nebyl (pozn. J. L. Lužickými Srby) překládán, vůbec znalost anglistiky v Lužici nebyla dosud velká. Překládal jen Pjech a něco prý Hórník. Čišinski to jistě neměl z originálu“.

Vědecká, společenská a politická práce Otakara Vočadla v anglosaském světě ve prospěch Lužických Srbů z něj činí na tomto poli průkopníka, propagátora ale i učence objevitele. Předpokládala velké vědecké zkušenosti, jazykovou erudici a talent ale také odvalu a důslednost. Ste výročím narození Otakara Vočadla není tedy jen výročím pro českou, britskou a případně i slovenskou kulturu, mělo by mít své důstojné místo i u Lužických Srbů, které Vočadlo nejen bránil před Němci na evropském fóru, ale pro které vytvářel i okruh korespondujících přátel, ovlivňujících evropské veřejné mínění.